

The background features a stylized bookshelf with several colorful books. The books are represented by vertical bars of various colors: teal, light blue, orange, red, grey, green, purple, and yellow. The top of the books are rounded, and some have small white rectangular labels. The entire scene is set against a light blue background.

Cséplőné Cseke Laura – Dr. Hauber Károly

**KIDOLGOZOTT TÉTELEK
A 2026-os emelt szintű
szóbeli magyarérettségire**

PÁPA, 2026

Cséplőné Cseke Laura – Dr. Hauber Károly

Kidolgozott tételek a 2026-os emelt szintű szóbeli magyarérettségire

Minden jog fenntartva. Tilos a kiadványt vagy annak részleteit a kiadó előzetes engedélye nélkül adatrögzítő rendszeren tárolni vagy bármilyen technikával másolni.

**DIGITÁLIS KIADVÁNY – E-KÖNYV
SZERZŐI KIADÁS**

PÁPA, 2026

Üdvözet az olvasónak!

Minden vizsga egyfajta tájékozódási pont: megmutatja a vizsgázónak és a vizsgáztatónak, hogy merre tartunk, mit értettünk meg a világból, és milyen kérdéseket viszünk tovább magunkkal. Magyar nyelv és irodalomból az emelt szintű érettségi ebben a tekintetben nem csupán egy állomás, hanem egy sajátos terep, ahol a szövegek és a nyelv sokkal távolabb vezetnek minket. Aki nekivág, nemcsak tananyagokat jár végig, hanem egy olyan szellemi útvonalat, amely mindenkit másfelé vezet.

Ezt a kiadványt, melyet évek óta készítünk egykori magyartanárommal és kollégámmal, dr. Hauber Károllyal, nem egyszerű felkészítőnek, hanem inkább útítársnak szánjuk. Nem pusztán az a szerepe, hogy megmondja a vizsgára készülőknek, mit „kell” gondolni egy-egy műről vagy nyelvi jelenségről, hanem hogy segítsen felismerni: az értelmezés egyúttal alkotás is. A szóbeli vizsga akkor sikeres, ha a diák képes önálló kérdéseket feltenni, saját belátásait megfogalmazni, és nem fél attól, hogy a művekhez személyesen kapcsolódjon.

A tanórák, a közös olvasások és a viták tapasztalata azt mutatja: nem mindig a „jó válasz” számít leginkább, hanem az, hogy kialakul-e egy olyan gondolkodói tér, amelyben a diák érzi, hogy a saját értelmező véleményével is értéket teremt. Kiadványunk ennek a térnek a kitágításához szeretne hozzájárulni – példákkal, szempontokkal, kérdésfelvetésekkel, de úgy, hogy közben meghagyja az alkotás szabadságát.

A munkát idén is közös tervezés, szakmai párbeszéd és sok évnyi tanári gyakorlat formálta. Célunk nem csupán az volt, hogy a szóbeli vizsga követelményeihez, továbbá az újonnan bekerült témakörökhöz alkalmazkodjunk, hanem hogy olyan anyagot adjunk az Olvasó kezébe, amely valódi kíváncsiságot ébreszt az irodalom és a nyelv iránt. Hisszük azt, hogy az emelt szint lényege nem a nehézség, hanem a mélység. Bízunk abban, hogy aki megtapasztalja ezt a mélységet, a vizsga után, az élet más területein is otthonosan mozoghat benne. Ha sikerül élménnyé tenni a gondolkodást, akkor már túl is léptünk azon a határon, amelyet maga a vizsga kijelöl.

Sok sikert kívánunk a felkészüléshez!

Cséplőné Cseke Laura

Pápa, 2025 novembere

Címlap: Pontjó Grafika Stúdió, Pápa

Az új tételeket dőlt betűs szedés jelöli. A kívánt oldalszámhoz kattintással lehet eljutni.

(Az irodalomtételeket dr. Hauber Károly, a nyelvtantételeket Cséplőné Cseke Laura dolgozta ki)

TARTALOM

Üdvözlét az olvasónak! 3

IRODALOM 6

1. tétel: Ady Endre Isten-kereső útja 1908-tól 1912-ig A Sion-hegy alatt, a Rendben van, Úristen, Az Isten Titkai és az Istenhez hanyatló árnyék című versciklusok alapján 7

2. tétel: *Eszmék változása és küzdelme – a történetmondás és a szereplőformálás sajátosságai Arany János Toldi és Toldi estéje című elbeszélő költeményeiben* 17

3. tétel: Az én és a világ kapcsolatának változása, megjelenítése Babits Mihály lírájában 31

4. tétel: Történelmi példázat és karakterteremtés Herczeg Ferenc Bizánc című művében 46

5. tétel: Motívumrendszer, romantikus és realista regényjegyek, valamint a karrierregény lélektaniségének vonásai Jókai Mór Az arany ember című regényében 55

6. tétel: A mama alakja József Attila költészetében 64

7. tétel: Kosztolányi Dezső Édes Anna című regényének különböző jelentésrétegei és értelmezési lehetőségei 76

8. tétel: Ciklusszerkezet, tematika, narrációs és kompozíciós megoldások Mikszáth Kálmán A jó palócok című novelláskötetében 86

9. tétel: Romantikus költőszerepek, ars poeticák Petőfi Sándor költészetében 94

10. *A műfaj és a drámamodell jellegzetességei, valamint a hagyományhoz kötöttség Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde című művében* 103

11. tétel: Csokonai Vitéz Mihály dalköltészetének stíluszintézise a rokokótól a népiességig 113

12. tétel: Antik hagyományok és újklasszicista poétika Radnóti Miklós eklogáiban 121

13. tétel: A hagyomány újraírása, az értelmező és önértelmező folyamatok és az elbeszéléstechnika sajátosságai Mészöly Miklós Saulus című regényében 131

14. tétel: Mítosz és történelem, a bibliai történet újraértése Sütő András Káin és Ábel című modernkori hitvitázó (?) drámájában. Kapcsolódási pontok Madách Tragédiájával 140

15. *A határhelyzetek ábrázolása, az összetett motívumháló és a regényszerkezet sajátosságai Szakonyi Károly Vénusz lánya című kisregényében 150*

16. tétel: Dante Alighieri Isteni színjátéka első éneke (Pokol) szövegének jelentésrétegei, az allegorikus olvasat lehetőségei 161

17. tétel: A visszatekintő időszerkezet és a beszűkülő tér szerepe, valamint a motívumok, szimbólumok jelentései Lev Nyikolajevics Tolsztoj Ivan Iljics halála című kisregényében 170

18. tétel: Az ibseni dramaturgia jellemzői, az analitikus szerkesztésmód érvényesülése Ibsen Nóra (Babaszoba) című drámájában 178

19. tétel: A műfaj, a drámatípus kérdései és az összetett drámai konfliktus megjelenítése Katona József Bánk bán című művében 182

20. tétel: Szabó Magda Az ajtó című regényének és Szabó István Az ajtó című filmjének összehasonlító elemzése 195

NYELVTAN 202

1. A kommunikáció célját és funkcióját kifejező nyelvi eszközök 203

2. A sikeres nyelvhasználat gyakorlata: beszédaktusok, együttműködési elvek, udvariassági formák 207

3. A kommunikáció formája: a szóbeliség és az írásbeliség 210

4. A nyelvtörténet forrásai: kézirásos és nyomtatott nyelvemlékek 212

5. A szókincs jelentésváltozásának főbb típusai, tendenciái 215

6. Nyelvünk helyzete a Kárpát-medencében 217

7. A nyelvművelés szerepe az új nyelvi fejlemények, jelenségek értelmezésében 221

8. Alaktani sajátosságok: a szótő, a szóelemek szerepe és funkciója, kapcsolódási szabályaik 223

9. Szófajváltás, többszófajúság, átmeneti szófajúság 229

10. Az egyszerű és összetett mondatok típusainak felismerése 232

11. A szöveg és a szöveget kiegészítő nem szövegszerű elemek (kép, ábra, táblázat, tipográfia) kapcsolata	234
<i>12. A szövegfonetikai eszközök és az írásjelek szerepe a szöveg értelmezésében</i>	<i>236</i>
13. Nyelvtani kapcsolóelemek a szöveg jelentésének megteremtésében	239
14. A szónoklat felépítése, a beszéd megszerkesztésének menete	241
15. Érvtípusok, érvelési hibák	244
16. A retorika mint a meggyőzés művelete, a retorikai kommunikáció: az étosz, a pátosz és a logosz	247
17. Összetett szóképek: az allegória és a szimbólum	250
18. A stílusparódia	254
<i>19. A tudományos és a szakmai stílus sajátosságai</i>	<i>261</i>
20. Az internetes információ megbízhatósága, hitelessége: a plágium és az adatvédelem	264
A FELHASZNÁLT FORRÁSOKRÓL	268
IRODALOMTÉTELEK	268
NYELVTANTÉTELEK	270

2. tétel: Eszmék változása és küzdelme – a történetmondás és a szereplőformálás sajátosságai Arany János Toldi és Toldi estéje című elbeszélő költeményeiben

Tartalom

1. Arany, a nagyepikus

2. Toldi

a. Források, cselekmény, szerkezet

b. Műfaj és téma

c. A történetmondás és a szereplőformálás sajátosságai

3. Toldi estéje

a. Cselekmény, szerkezet

b. Műfaj és téma

c. A történetmondás és a szereplőformálás sajátosságai

4. Összefoglaló táblázat a felelethez

Az új irodalomtételek tanulását segíti, hogy táblázatban is összefoglaljuk a legfontosabb ismereteket.

ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT A TOLDIHOZ		
SZEMPONT	TOLDI	TOLDI ESTÉJE
TERJEDELEM	12 ének	6 ének
MŰFAJ	elbeszélő költemény (eposz formájú idill)	elbeszélő költemény (eposz formájú elégia)
VERSELÉS	Ütemhangsúlyos, négyütemű felező tizenkettes (8 soros strófák, páros rím)	Ütemhangsúlyos, négyüteműfelező tizenkettes (8 soros strófák, páros rím)
TÉMA	A világrend helyreállítása. Miklós elfoglalhatja az őt megillető helyet, mert méltónak bizonyul rá. Istennél is.	A világrend helyreállítása. Nem sikerül, az értékek, amelyeket az öreg Toldi képvisel, már nem érvényesülnek.
KONFLIKTUS	Miklós és György összeütközése. György ki akarja forgatni Miklóst az örökségből. Végül Miklós a király testőrvitéze lesz, György Nagyfaluba költözik.	Miklós és az apródok elképzeléseinek összeütközése: a nemzeti hagyományok és az idegenmajmolás csatája. Lajos először az apródok mellé áll. De rájött, hogy félrevezették.
SZERKEZET	1. Expozíció: Miklós a pusztán 2. Bonyodalom: „Vitéz leszek” 3. Kibontakozás: Gyilkosság, farkaskaland, bikakaland stb. 4. Tetőpont: A párviadal 5. Kifejlet: A király vitéze lesz	1. Expozíció: Toldi halni készül 2. Bonyodalom: Követ érkezik 3. Kibontakozás: Budára indul, a párviadal, Pesti házában 4. Tetőpont: A gyilkosság 5. Kifejlet: Békülés, halál
TÖRTÉNETMONDÁS	Mindentudó elbeszélő. Derűs hangvétel. A népköltészet közvetlensége, főleg a párbeszédekben. Sok szókép, erőteljes költőiség, nagy szerepük van a hasonlatoknak.	Mindentudó elbeszélő. Elégikus hangvétel, időnként humorral, komikummal. Kevesebb a népies fordulat, tömörebb a nyelv, a stílust a metaforák uralják.
SZEREPLŐFORMÁLÁS	Állathasonlatok érzékeltetik, hogy Miklósnak felnőtté kell válnia (vadkan, szarvas, túzok, farkas, bika). Utóbbi kettő a cselekményben is megjelenik, legyőzésük az önuralom jele.	Az elbeszélő Miklóstól nagyobb távolságot tart, mint az első részben. Itt is megjelennek állathasonlatok, de a gyilkosságot követően (bika, vén sas – többször is)

*10. A műfaj és a drámamodell jellegzetességei, valamint a hagyományhoz kötöttség
Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde című művében*

- 1. Vörösmarty élete, irodalomtörténeti helye**
- 2. A Csongor és Tünde cselekménye**
- 3. A műfaj és a drámamodell jellegzetességei**
- 4. A dráma viszonya a hagyományhoz**
 - a. Az alkotás forrásai
 - b. A szereplők jelleme
 - c. Néhány alapjelkép
- 5. Összefoglaló táblázat a felelethez**

Részlet a kidolgozott tételből:

3. A műfaj és a drámamodell jellegzetességei

Alkotásának műfaját Vörösmarty színjátéknak nevezi, valójában azonban **drámai költemény**, más néven emberiségköltemény. Jellegzetesen romantikus műfaj ez, vannak drámai és lírai vonásai is.

Drámai sajátosságai a kétszintes drámához kapcsolódnak. A műnek két szintje van: **egy földi és egy égi világ. Ezek nem különülnek el élesen egymástól, átjárható a szereplők számára.** Főként Csongor kertje, a tündérfa és a hármás út vidéke teremti meg közöttük a kapcsolatot. **A szereplőket aszerint is el tudjuk különíteni egymástól, hogy melyik világhoz kötődnek erősebben.** Csongor, Balga és Ilma, Ledér, a Kalmár, a Tudós és a Fejedelem a földi, Tünde, Mirigy, az Éj, Kurrah, Berreh, Duzzog pedig a földöntúli világot képviselik. **A konfliktus az alkotás túlvilági szintjén Tünde és Mirigy között éleződik ki, ők küzdenek meg egymással Csongor lelkéért.** Ez a középkori moralitásokra emlékeztet. Különbség viszont, hogy itt nem a túlvilági üdvözülés, hanem az evilági boldogság áll a középpontban.

A líra műneméhez köti a Csongor és Tündét, hogy hőse lírai hős: szerzője személyiségének belső vitáját jeleníti meg a párbeszédekben. Mint a többi nagy romantikus drámai költemény (Goethe: *Faust*, Byron: *Kain*, Shelley: *Megszabadított Prométheusz*, Madách: *Az ember tragédiája*) **Vörösmart műve is az élet nagy kérdéseire keresi a választ.** Azt kutatja, hogyan tehetjük életünket teljessé, miben lelhetjük meg a boldogságot. Ezt mindenekelőtt a szerelemben fedezi fel. Tünde még az örök életről is lemond, hogy átélhesse ezt. **Így a mű végére a két világszint is egymásba olvad, érzékeltetve a földi és az égi szerelem legyőzhetetlen hatalmát.**

A drámai költemény mellett él a szakirodalomban a mesedráma elnevezés is. Ez sem légből kapott állítás, számos mesei szereplő és motívum segíti a költői képzelet szabad szárnyalását. Ám azok végső soron a lírai én boldogságkeresésének rendelődnek alá, ezért szakszerűbb a drámai költemény megnevezés. Emellett szól nyelvének líraisága, valamint az igazi drámai feszültség hiánya is.

15. A határhelyzetek ábrázolása, az összetett motívumháló és a regényszerkezet sajátosságai Szakonyi Károly Vénusz lánya című kisregényében

- 1. Szakonyi élete, művészete**
- 2. A Vénusz lánya cselekménye**
- 3. Határhelyzetek a kisregényben**
- 4. A kulcsmotívumok jelentései, összefüggései**
- 5. A szerkezet és az elbeszélés mód jellemzői**
- 6. Összefoglaló táblázat a felelethez**

Részlet a kidolgozott tételből:

3. Határhelyzetek a kisregényben

Szakonyi kisregénye **két szempontból is újdonságnak számít az újabb magyar epikában** – hívta fel a figyelmet első (és tudomásunk szerint mindmáig egyetlen) elemzője, Kenyeres Zoltán.

Egyrészt témája miatt. Kevés olyan alkotás akad ugyanis az egész világirodalomban, amely az öregember és a fiatal szerelmét állítja a középpontba, ráadásul itt nem csupán lelki rokonszenvről, hanem szexuális vonzódásról is szó van – az alkotás bemutatja a testi szerelmet is. „*És itt fordul át a regény egy ritka, talán párja sincs, különös témába, az időskori szerelem, nem plátói, hanem igazi, szexuális szerelem elbeszélésébe. A nyílt megvallás átlépi a titkolás és szemérmesség határát, hetvenen felül, nyolcvan körül? Előfordulni is ritkán fordul elő, de megnevezni, bemutatni?*” – írja erről Kenyeres.

A másik ok a mű világ- és emberképében keresendő. Korunk alkotója többnyire szkepszissel tekint a világra, mindent és mindenkit kétségbe von, igenek és nemek helyett csak kérdőjeleket használ. **Szakonyi műve** e tekintetben nem követi a korizlést: **az életigenlés alkotása.** „*A bizonytalanságnak és igenlés-nélküliségnek evvel a légkörével szemben meséli el Szakonyi Károly a maga kis olvasmányos meséjét*” – fogalmaz Kenyeres.

A Vénusz lánya kétségtelenül a határhelyzetek regénye. De mit jelent a fogalom? Mi az a határhelyzet?

A **határhelyzet** olyan élethelyzet, amelyben az ember alapvető létkérdésekkel szembesül. **Válságba kerül, mert nem segít már a mindennapi rutin, újra kell értelmeznie önmagát és a világot.** Egy regényben ezek a helyzetek teszik lehetővé a jellemfejlődést, és gyakran ezek adják a mű drámai csúcspontját is.

A határhelyzet, amelyet a Vénusz lánya ábrázol, mindenekelőtt Joakim életében következik be. Még hozzá nem is egyszer, hanem két ízben is...

A kidolgozott nyelvtantételek közül is a három új tételből mutatunk be rövid részletet:

9. Szófajváltás, többszófajúság, átmeneti szófajúság

Gyakorlati példa:

Elemezze a szöveget a szófaji jelenségek szempontjából! Mutassa be a szófajváltás, a többszófajúság és az átmeneti szófajúság jelenségeit a forrásszöveg példáin keresztül az alábbi feladatok segítségével:

- Nevezzen meg legalább két példát az alkalmi szófajváltásra a szövegből, és magyarázza meg, miért minősülnek szófajváltásnak!
- Mutasson rá a szöveg egy olyan elemére, amely többszófajúságot mutat! Indokolja a választ!
- Keressen példát átmeneti szófajúságra a szövegben, és nevezze meg, milyen átmeneti kategóriát képvisel!
- Foglalja össze röviden, miben különbözik az alkalmi szófajváltás a lexikai szófajváltástól!

„Reggel már korán útnak indultunk. Az öreg jóslata bevált: messze még az út vége, de a távol sem riasztott el minket. A meredek emelkedőn felfelé haladva egy halk nem törte meg a csendet, de senki sem tudta, mire vonatkozik. A csoportból valaki egy nagy igennel biztatta a többieket, más viszont egyre nagyobb félszt érzett a sziklafal láttán. Egy sietve közeledő turista még megkérdezte, hogy jó felé megy-e, de mi már csak a tovább felé mutató jelzést követtük.”

Elmélet:

A **szófajok** a szavak jelentése, mondatbeli szerepe és alaki viselkedése alapján meghatározott kategóriák, amelyek a magyar nyelvben a kommunikáció szervezésének fontos eszközei. A mindennapi nyelvhasználat azonban rugalmasabb annál, hogy a szavakat mindig merev szófaji határok közé szorítsuk. Sok szó **többféle szófaji tulajdonságot hordoz**, illetve előfordulhat, hogy egy adott mondatbeli **környezetben más szófajként viselkedik**, mint ahogy azt a szótári alakja alapján várnánk. A szófajjal kapcsolatos jelenségek közül ezért kiemelt figyelmet érdemel **az (1.) alkalmi szófajváltás, a (2.) többszófajúság és az (3.) átmeneti szófajúság.**

1. Az alkalmi szófajváltás

A magyar nyelvben minden szóhoz hozzárendelhető egy úgynevezett **lexikai szófaj**, amely a szótári alak alapján határozza meg az adott szó természetes kategóriáját. Ez a lexikai szófaj többnyire meghatározza, hogy a szó milyen szerepben és alakokban fordulhat elő a mondatban, alapvetően azonban a **szövegekörnyezet dönti el**, hogy a szó éppen milyen funkciót tölt be...

12. A szövegfonetikai eszközök és az írásjelek szerepe a szöveg értelmezésében

Elmélet:

A kommunikáció megértésében nem csupán a szavak jelentése játszik szerepet, hanem az is, **ahogyan a beszélő ezeket kimondja, illetve ahogyan írásban tagolja a közlést.** Élőszóban ezt a többletinformációt a **szövegfonetikai eszközök** (szupraszegmentális elemeknek, vagy a nyelv zenei eszközeinek is hívhatjuk) biztosítják. Ezek a megértést teszik pontosabbá, valamint a beszélő érzelmeit, szándékát, attitűdjét is közvetítik. Írásban ugyanezt a funkciót az **írásjelek** látják el: segítenek a szöveg tagolásában, a mondatok kapcsolatainak megértésében és a modalitások elkülönítésében. A szövegfonetikai eszközök és az írásjelek ugyanazon cél felé mutatnak: **világosabbá, strukturáltabbá és egyértelműbbé teszik a kommunikációt.**

Az alábbiakban a legfőbb szövegfonetikai eszközöket jellemezzük.

Az élőszóban a kommunikáció egyik legfontosabb tényezője a **hangmagasság.** Ez többek között a mondatok modalitását is jelölheti: például a kérdéseket általában emelkedő, míg a kijelentéseket ereszkedő hanglejtéssel zárjuk. A hangmagasság a beszélő egyéni sajátosságaiból is fakad, ugyanakkor nyelvi egyezményeket követ: más a dallama egy kérdő mondatnak, mint egy felkiáltónak. A hangmagassághoz szorosan kapcsolódik a **hangfekvés,** amely a beszélő relatív (viszonylagos), változtatható hangmagassága.

A **hangerő** ugyancsak fontos jelentéshordozó elem. A beszélő a hangerő változtatásával tudja kifejezni indulatát, érzelmeit vagy képes általa kiemelni egy-egy információt. A halk beszéd gyakran visszafogottságot, bizalmas hangvételt sugall, míg a hangos megszólalás lehet nyomatékosító, indulatos vagy figyelemfelkeltő. A hangerő tehát nem önmagában hordoz új jelentést, hanem a közlés értelmezését árnyalja.

A **hangszín** a hangunknak a kiejtésben megnyilvánuló egyéni tónusa. A hangszínváltozatok skálája: lágy, kemény, világos, sötét stb.

19. A tudományos és a szakmai stílus sajátosságai

Gyakorlat megoldása:

Az alábbi példa a két szöveg összehasonlításához lehet hasznos támpont.

A két szövegrészlet határozottan eltér egymástól stílus, szóhasználat és szerkesztés tekintetében, ezáltal jól érzékelteti a tudományos és a hétköznapi, illetve kevésbé igényes szakmai kommunikáció közötti különbséget. Az első szöveg köznyelvi, érzelmekkel telített és laza szerkezetű megfogalmazásokat tartalmaz („mindenkit idegesít”, „egy csomó olyan dolog”), amelyek nem alkalmasak pontos vagy objektív tájékoztatásra. A mondatok rövidek, kevésbé összetettek, hiányzik belőlük az oksági kapcsolat kiépítése, és a szöveg egészére jellemző a személyes, szubjektív hangvétel és a pontatlan fogalmazás. A problémát inkább érzésként és benyomásként jeleníti meg, semmint tudományos igényességgel.

Ezzel szemben a második szöveg tipikusan tudományos stílusban íródott: tárgyilagos, érzelemmentes és szakszerű. A szerző pontos fogalmakat és szakszavakat használ („légszennyezés mértéke”, „kibocsátott szennyező anyagok magas koncentrációja”, „légúti megbetegedések”), valamint a megállapításait logikus ok-okozati összefüggésekben fejt ki. A szövegben hivatkozás jelenik meg („A Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ levegőminőségre vonatkozó jelentései alapján”), ami a tudományos stílus egyik kulcseleme, hiszen az állításokat ellenőrizhető forrásokhoz köti. A mondatok összetettebbek, szerkesztésük világosabb és strukturáltabb, a gondolatmenet pedig követhető és racionális. A szöveg a problémát általános folyamatként írja le, és gyakorlati, szakmai jellegű megoldási javaslatot is megfogalmaz („kibocsátások csökkentése”, „levegőminőség monitorozása”), ami a szakmai stílushoz is közelíti.